

goedgeld

Columniste Sheila Sitalsing

Scherp maar nooit cynisch

DROMEN

Een ondernemer uit de ASN Bank-community
Voor de Wereld van Morgen droomt hardop.
Dit keer

Merel Philippart van MAKUS Kitchen, ontwikkelaar van duurzame design-inductiekookplaten.

‘Mijn droom begint met een boek dat ik in de jaren '80 las: *Kinderen van Moeder Aarde* van Thea Beckman. In dit boek zijn er na een wereldoorlog nog maar twee gemeenschappen over: het Groot Badense Rijk en Thule. Het Groot Badense Rijk is als Europa, illustratief voor hoe we heel lang geleefd hebben, met altijd dat streven naar meer. Thule staat voor gelijkheid, leven met de natuur en hoe je kunt bijdragen aan de aarde. In mijn droom gaan we veel meer naar een samenleving als Thule en stellen we sociale ontwikkelingsdoelen waarin natuur, mens en gelijkheid centraal staan. Hoe passen nu mijn bedrijf MAKUS en de duurzame inductieplaten in dit verhaal? MAKUS heb ik opgericht om bij te dragen aan de transitie naar schone energie. Het is een klein schakeltje, maar wel een manier om mensen duurzame stappen te laten zetten. Door mooie vormgeving het gasloze inductiekoken zo aantrekkelijk maken dat mensen – ook *diehard* kokers op gas – er zin in krijgen en zo hun woningen stapsgewijs aardgasvrij maken. Intussen droom ik verder, hoe het nog beter kan. Bijvoorbeeld over een leasemodel voor de platen of een circulair businessmodel met statiegeld, zodat gebruikers de plaat bij vervanging kunnen inleveren. Ook wil ik het inductieproduct verder verduurzamen. Denk aan de verpakking, het transport en het product zelf. Ik ben afhankelijk van bedrijven die de platen produceren. Hoe hebben zij dat georganiseerd en kan dat duurzamer? Daar ga ik de komende tijd mijn best voor doen.’ •

makuskitchen.com

voor de wereld
van morgen

Foto: Josje Deekens

asn bank

ASN Bank
Postbus 93514
2509 AM Den Haag
telefoon 070 - 35 69 333
informatie@asnbank.nl
www.asnbank.nl
ASN Klantenservice
070 - 35 69 335

goedgeld is een uitgave voor
klanten en relaties van ASN Bank.
In 2020 verschijnt het magazine
drie maal op papier en online.

Redactie ASN Bank:
Afdeling Marketing &
Communicatie

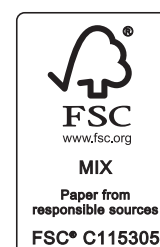
Advies redactie:
Buro Opwaarts, Zeist

Journalistieke productie
en coördinatie:
Maters & Hermsen, Leiden

Ontwerp en opmaak:
Katja Visser, Den Haag
Foto cover:
Judith Jockel, Amsterdam
Druk:
Quantes, Rijswijk

September 2020
© 2020 ASN Bank

Materiaal: Magno naturel

INHOUD

- 4 Focus** 100 minibossen in de buurt
- 6 Goed nieuws** Coronalens op beleggingsfondsen
- 8 Baanbreker** Marco Vermeulen: 'De toekomst is van hout'
- 14 Hoe zit het met...?** Conflictmetalen
- 17 Duurzaam dilemma** Zonneveld op dak, land of water
- 20 Jubileum** ASN Bank en de activistische jaren '80 en '90
- 24 Interview** Sheila Sitalsing heeft rumoer nodig
- 28 In beeld** Made by ME: geen slachtoffers maar trotse kledingmakers
- 36 Menselijke maat** Linda van Dongen over platform Woningverbeteraars.nl
- 38 VDWVM** Geef je op voor de ASN Bank Wereldprijs
- 39 Column** Merijn Tinga

BIODIVERS PARADIJS

Tiny Forests, ze schieten als paddenstoelen uit de grond. Je komt ze tegen in woonwijken: dichtbegroeide inheemse bosjes ter grootte van een tennisbaan. Wat in 2015 begon met het eerste minibosje in Zaandam, groeide uit tot honderd minibossen in het hele land, samen goed voor 56 duizend bomen. IVN Natuureducatie ontwikkelt de minibossen, in samenwerking met de gemeente, scholen en vaak een groep actieve buurtbewoners.

‘Een Tiny Forest is goed voor de biodiversiteit én biedt kansen voor kinderen en buurtbewoners’, zegt ontwikkelaar stadsnatuur Maarten Bruns van IVN Natuureducatie. De aanleg van zo’n minibosje begint met een veldverkenning van de planten die voorkomen in de omgeving. Daarna volgen bodemonderzoek, het prepareren van de grond, bewerking en het uitzoeken van de beplanting. ‘En je zult het beheer moeten organiseren’, stelt Bruns. ‘Wil je de paden in het bosje toegankelijk houden, dan zul je regelmatig moeten snoeien.’

Inmiddels zijn ruim 6.600 basisschoolleerlingen betrokken geweest bij minibosjes in het land. Bruns: ‘Op houten bankjes in deze “buitenlokalen” krijgen ze les over de natuur. En de kinderen helpen mee met het planten van de bomen.’ Een Tiny Forest in een woonwijk heeft ook een belangrijk sociaal aspect: buurtbewoners kunnen elkaar hier ontmoeten en van het groen genieten. Met een beetje hulp van IVN en de gemeente kan in principe iedere buurtbewoner het initiatief nemen om een Tiny Forest te planten, aldus Bruns. Meer dan de helft van alle gemeenten toonde inmiddels interesse in een eigen Tiny Forest.

Goed voorbeeld doet goed volgen. Ondersteund door ASN Bank ontwikkelde IVN een variant voor tuinbezitters: Tuiny Forest. Hetzelfde plantprincipe, maar dan op zes vierkante meter in je achtertuin. Tegels eruit, boompjes, struiken en kruiden erin. Een minibosje in je tuin biedt onderdak aan vogels, vlinders en bijen, geeft schaduw in de zomer en helpt je het regenwater af te voeren. IVN biedt dit pakket met planten, plantinstructie én bodemverbeteraar ook nu weer aan. Tover zelf je tuin om tot een biodivers paradijsje. ●

ivn.nl/tuiny-forest

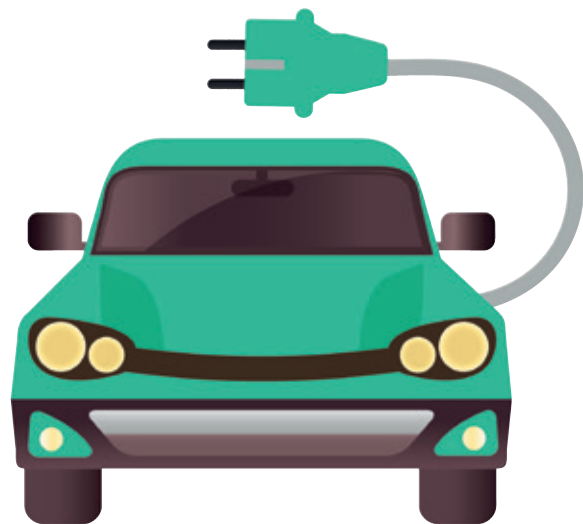
Martijn Gribnau

Welkom Martijn, tot ziens Maurice

Martijn Gribnau is de nieuwe directievoorzitter van de Volksbank, het moederbedrijf van ASN Bank. Met zijn voorganger Maurice Oostendorp aan het roer bewees de Volksbank zich de afgelopen vijf jaar als een menselijke bank met oog voor klanten, medewerkers, de maatschappij en de aandeelhouder (lees: de staat). Martijn Gribnau (Berlijn, 1964) studeerde Management & Organisatie aan Rijksuniversiteit Groningen. Sinds 2015 werkte hij in de Verenigde Staten als Chief Transformation Officer bij een beursgenoteerde Amerikaanse verzeke- raar. Met Gribnau haalt de Volksbank volgens ingewijden een echte veranderaar in huis met een grote passie voor technologie.

Met coronalens naar aandelen kijken

In coronatijden moet je als belegger stevig in je schoenen staan. Zo verloor het grootste en oudste ASN-fonds, het ASN Duurzaam aandelenfonds, in de periode maart-april ruim 20 procent van zijn koers. Het herstelde zich in de maanden die volgden. San Lie van ASN Beleggingsfondsen over die periode: 'Toen bleek hoe ernstig de situatie werd, hebben we met een "coronalens" alle aandelen in onze fondsen geanalyseerd. Hoe crisisbestendig zijn ze? En welke maatregelen moeten we eventueel nemen?' San Lie hoopt dat deze crisis ook niet-duurzame bedrijven aan het denken zet over hun focus: 'Nu zijn ze vaak gericht op korte-termijnwinsten voor de aandeelhouders. Wij pleiten voor een focus op de lange termijn, met aandacht voor klanten, werknemers, milieu en maatschappij.'

REMMEN LEVERT GEEN NIEUWE ENERGIE OP

In de vorige Goedgeld (mei-editie) is een foutje geslopen. Ton ten Barge, een oplettende lezer, wees ons op deze onjuistheid. In het artikel 'Hoe zit het met... elektrisch rijden' werd met de zin 'remkracht laadt de batterij op, een accu gaat dus langer mee in de stad dan op de snelweg' de verkeerde suggestie gewekt, namelijk dat remmen nieuwe energie oplevert. Van Auke Hoekstra (onderzoeker aan de TU Eindhoven) leren we dat remkracht de auto oplaadt omdat de energie wordt teruggewonnen. Van energiewinst is echter geen sprake. Verder wees Ton ten Barge ons erop dat de banden van een elektrische auto net zoveel geluid produceren als die van een 'gewone' auto. Dit betekent dat bij een snelheid van 40-50 kilometer het bandengeluid het bescheiden motorgeluid van de elektrische auto gaat overheersen en de kwalificatie 'stil' niet meer opgaat.

HEEL HOLLAND HAAKT

In april stuurden we ASN-klanten een mailing met tips tegen verveling in coronatijden. Daarin stond ook het haakpatroon van onze eekhoorn (de bosbewoner die al 60 jaar in ons logo woont). Veel fans haakten in en lieten trots hun haakwerk op social media zien. Ook met de haaknaald aan de slag? Ga naar asnbank.nl/haakpatroon.

Inzoomen op het aandeel Canon

Beleg je in een van de duurzame ASN-aandelenfondsen? Dan beleg je indirect in grote, beursgenoteerde bedrijven. Bedrijven die stuk voor stuk voldoen aan het duurzaamheidsbeleid van ASN Bank. In de serie Goedgekeurd-Afgekeurd zoomden we onlangs in op fotocameraproducent Canon. Een goedgekeurd bedrijf dat verder kijkt dan zijn winst groot is en ook zijn verantwoordelijkheid neemt, onder andere bij het afdragen van winstbelasting. Ook laten we zien hoeveel last fotocamera makers hebben van de voortdurende verbetering van camera's in mobiele telefoons. Op asnbank.nl/canon lees je hoe Canon omgaat met deze concurrentie.

Marco Vermeulen
met de maquette
van The Dutch
Mountains in zijn
studio in Rotterdam.

Architect Marco Vermeulen

De toekomst is van hout

TEKST Rody van der Pols
BEELD Josje Deekens

Bouwen met beton zorgt voor zo'n 9 procent van de wereldwijde CO₂-uitstoot. En dat terwijl er een klimaatvriendelijk alternatief bestaat: houtbouw. Dit is het moment om het roer om te gooien, vindt architect Marco Vermeulen. 'Juist nu Nederland voor een enorme bouwopgave staat.'

Laten we beginnen bij het begin: wat is er mis met bouwen met beton?

'Heel veel. Dat begint al bij het productieproces. Om beton te maken, moeten we kalksteen verhitten, een energieverslindend proces met veel CO₂-uitstoot tot gevolg. Dit maakt de bouwsector tot een van de meest vervuilende industrieën ter wereld, verantwoordelijk voor zo'n 9 procent van de CO₂-uitstoot. Ter vergelijking: de luchtvaart produceert ongeveer 3 procent van alle CO₂-emissies. Los daarvan: kalksteen is een fossiel materiaal, en dus eindig, net als aardolie en -gas. Ook het benodigde rivierzand wordt steeds schaarser, met stijgende prijzen tot gevolg. Kortom, onze huidige manier van bouwen is sterk vervuilend, wordt steeds duurder en is op termijn dus niet houdbaar.'

Biedt hout een uitweg?

'Allereerst is hout, net als andere *biobased* materialen (gebaseerd op biologische grondstoffen), per definitie hernieuwbaar. Je kunt altijd nieuwe bomen en gewassen aanplanten. Ze raken nooit op, zoals kalksteen en rivierzand. Maar er is nog een belangrijk voordeel: bomen en gewassen vormen een opslagdepot voor CO₂. Als een boom groeit, neemt hij koolstof op. Als je het hout van deze boom vervolgens gebruikt om een huis mee te bouwen, leg je deze CO₂ langdurig vast. Bovendien plant je daarna nieuwe bomen die op hun beurt CO₂ opnemen. Zo transformeer je de bouwsector van een veroorzaker van klimaatverandering in een industrie die onderdeel vormt van de oplossing.'

Maar is hout echt geschikt om beton te vervangen?

'Absoluut. We hebben het hier ook niet over de traditionele houtskeletbouw zoals we die van vroeger kennen. Dit gaat over bouwen met kruislaaghout, ook wel *cross laminated timber* (CLT) genoemd. Je ver-

lijmt dan kruislings houtlagen, waardoor een dikke, stijve plaat ontstaat. Daaruit zaag je in de fabriek de benodigde onderdelen. Een gigantische freesmachine brengt uitsparingen aan voor deuren, ramen, leidingen en verbindingen. Zo ontstaat een soort bouw pakket: in de fabriek kun je complete secties van je gebouw assembleren, inclusief installaties, leidingwerk, enzovoort. Uiteindelijk leidt dit tot een compleet andere manier van bouwen: efficiënter, schoner en met minder fouten.'

En de brandveiligheid van die houten gebouwen dan?

'Je verwacht het misschien niet, maar juist deze vorm van houtbouw is zeer brandveilig. We weten precies hoe kruislaaghout zich gedraagt in het geval van brand: het brandt twee centimeter in, dan dooft het vuur bij gebrek aan zuurstof. En laten we niet vergeten: ook een houten huis moet in Nederland voldoen aan alle vereisten van het bouwbesluit. Veiligheid is geen issue.'

Al dat hout: waar halen we dat vandaan?

'Daar raken we aan een echt interessant aspect. Dat hout kunnen we voor een deel uit onze Nederlandse bossen halen door middel van duurzame bosbouw. Met name uit monotone naaldbossen die ooit zijn aangelegd om hout te oogsten voor de mijnbouw. Nu gebruiken we dit hout voor de kachel of om pallets van te maken. De CO₂ die erin is vastgelegd, komt zo weer terug in de atmosfeer. Dat wordt anders als we er huizen van bouwen. Die CO₂ leggen we dan langdurig vast. Door in deze naaldbossen selectief bomen te kappen en deze te vervangen door jonge loofbomen, kunnen we hout oogsten en tegelijkertijd de kwaliteit en klimaatbestendigheid van deze bossen verbeteren. Bovendien krijgen onze bossen dan ook weer economische waarde, zoals dat vroeger ook het geval was. Niet alleen een stukje groen dat je beschermt omdat het zo leuk is om er doorheen te fietsen, maar een essentieel en productief onderdeel van ons landschap. En een mooi bos bovendien: duurzame bosbouw leidt tot gezondere bossen met een grotere biodiversiteit. Op alle terreinen is dus winst te behalen.'

Hoeveel huizen 'groeien' er dan in Nederland?

'Dat zal je verbazen. We hebben 365.000 hectare aan bos waar jaarlijks ongeveer 2,5 miljoen kuub hout groeit. Om een woning te bouwen is ongeveer 50 kuub hout nodig. Dat betekent dat je van dit hout jaarlijks 50.000 woningen kunt bouwen. In theorie kunnen we al dit hout oogsten met behoud van de bossen. De praktijk is natuurlijk anders. Niet al het hout is even geschikt en bomenkap leidt tot maatschappelijke weerstand. De belangrijkste stap die we nu moeten maken is: het hout dat in de bossen wordt geoogst, hoogwaardiger gebruiken.'

ASN BANK OMARMT HOUTBOUW

ASN Bank onderschrijft de visie van architect Marco Vermeulen dat bouwen met biobased materialen een belangrijke rol kan spelen in de transitie naar een CO₂-neutrale samenleving. 'Graag willen we deze ontwikkeling daarom actief stimuleren en zo de rol van verbinder, aanjager en inspirator voor dit onderwerp in de financiële sector spelen', zegt Jeroen Loots, adviseur Klimaat bij de bank. ASN Bank is daarom aangehaakt bij de strategische verkenning van biobased bouwen die in opdracht van twee ministeries wordt uitgevoerd; het ministerie van BZK (Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) coördineert dit traject. 'Onze doelstelling om een klimaatneutrale bank te worden, hebben we gehaald. De volgende stap is om uit te groeien tot een klimaatpositieve bank. Met andere woorden: dat we via onze financieringen en beleggingen meer CO₂ uit de atmosfeer opnemen dan we aan uitstoot veroorzaken. Bouwen met hout – en de CO₂-opslagdepots die houten bouwwerken vormen – biedt daartoe een uitgelezen kans. En er is meer winst: het bosareaal in Nederland uitbreiden en de woningvoorraad verduurzamen. Dus helpen we graag mee deze ontwikkeling verder aan te jagen. Allereerst met onze expertise om CO₂-doelstellingen meetbaar te maken. Maar natuurlijk ook als mogelijke financier van houtbouwprojecten.'

'Bomen en gewassen vormen een opslagdepot voor CO₂. Als een boom groeit, neemt hij koolstof op. Als je het hout van deze boom vervolgens gebruikt om een huis mee te bouwen, leg je deze CO₂ langdurig vast'

Het klinkt bijna te mooi om waar te zijn. Als je rekensom klopt, waarom gebeurt het dan nog niet op grote schaal?

'De bouwsector is een enorme industrie met gevestigde belangen. Van betonbouw overschakelen op houtbouw betekent dat de bouwketen ingrijpend op de schop gaat. Het bouwproces gaat er compleet anders uitzien, met een andere werkwijze en nieuwe specialismen. Nog zoiets: Nederland heeft nagenoeg geen houtverwerkende industrie meer. Die zullen we moeten opzetten. Zulke ingrijpende veranderingen gaan niet vanzelf. Daarvoor zijn externe prikkels nodig.'

Zoals?

'Een van de belangrijkste maatregelen is het beprijzen van CO₂-uitstoot, want dat is een groot gebrek in het huidige model: niemand voelt de pijn van de CO₂-uitstoot. Als de prijs van beton fors stijgt, zal de bouwsector meer geneigd zijn om naar alternatieven te kijken. Nu kunnen we nog kosteloos vervuilen, waardoor er geen dringende noodzaak is om zaken anders aan te pakken.'

Hoe brengen we daar verandering in?

'We hebben vooral dringend behoefte aan goede voorbeeldprojecten. Niet kleinschalig en voor de *happy few*, maar complete woonwijken opgetrokken uit hout. Die voorbeelden zijn nodig om woningbouwcorporaties en investeerders over de streep te trekken. Nu is het moment om die omslag te maken. Voor 2030 zijn er een miljoen nieuwe woningen nodig. Laten we een groot deel hiervan met hout bouwen, zodat we direct een grote bijdrage leveren aan onze klimaatdoelstellingen. Dat is een stuk haalbaarder en goedkoper dan CO₂ opslaan onder de Noordzeebodem.'

En nu concreet: hoe krijgen we de bouwwereld zover?

'Daarover zijn we hard aan het nadenken. In opdracht van de rijksoverheid werken we aan een strategische verkenning van de rol die houtbouw kan spelen bij de bouw van die een miljoen woningen. Als onderdeel daarvan smeden we een coalitie van partijen die hiermee aan de slag willen. Met bouwbedrijven, corporaties, investeerders en ook met ASN Bank. Een van de doelen is om een grootschalig project van de grond te tillen. De eerste keer zal dat lastig zijn, maar je hebt zo'n voorbeeldproject nodig om te bewijzen dat je dit kunt opschalen.'

De toekomst is dus van hout?

Hoe optimistisch ben je?

'Zeer optimistisch. Dit gaat lukken. Vergelijk het met de omschakeling naar elektrisch rijden. Tien jaar geleden was iedereen daar sceptisch over, nu zie je dat er geen weg meer terug is. Zo gaat het hiermee ook. Bouwen met beton en staal behoort uiteindelijk tot het verleden. We moeten alleen nog de Tesla onder de woningen bouwen, een 'gamechanger'. Daar zijn we nu hard mee bezig.'

Woon je zelf in een houten huis?

'Pijnlijke vraag, haha. Nee, helaas. Mijn burens wel. Zo ben ik op het spoor van houtbouw gekomen. Terwijl de bouw van mijn betonnen woning eindeloos duurde, stond het houten huis van de burens er razendsnel. Ik stond perplex. Het was ook nog eens milieuvriendelijk en met een heel prettig binnenklimaat. Want daar hebben we het niet eens over gehad: de vocht-absorberende eigenschappen van hout, waardoor je er heel gezonde woningen mee kunt bouwen. En ze ruiken ook nog eens lekker!' ●

THE DUTCH MOUNTAINS

(en andere bouwwerken van architect Marco Vermeulen)

Een houten multifunctioneel gebouw naast het centraal station in Eindhoven, bestaande uit twee torens, een van 100 meter, de ander 130 meter. Zodra het bouwwerk klaar is – naar verwachting in 2024 – maakt het aanspraak op de titel 'hoogste houten gebouw ter wereld'. Dit iconische ontwerp is gemaakt door de studio die Marco Vermeulen in 2009 oprichtte. De Rotterdamse architect heeft meer in het oog springende houten bouwwerken op zijn naam staan. Zoals het Biobasecamp, een tijdelijk paviljoen dat hij maakte voor de Dutch Design Week 2019, dat symbool staat voor de 'houten eeuw' die aanstaande is, aldus Vermeulen. En hij werkt aan een 'woonlandschap', een houten woonwijk waarbij de woningen het landschap vormen waarin ze staan. Datzelfde effect realiseerde hij met het groene dak van het Biesbosch Museum dat landschappelijke en ecologische waarde toevoegt aan de omgeving. Vermeulen studeerde Bouwkunde aan de Technische Universiteit Eindhoven.

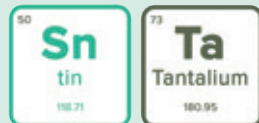
Beeld: Studio Marco Vermeulen

ZELF KIJKEN: HOUTBOUWERS

Marco Vermeulen is een van de architecten die aan het woord komt in 'Houtbouwers'. Deze aflevering van het televisieprogramma Tegenlicht staat volledig in het teken van bouwen met biobased materialen, met voorbeelden uit binnen- en buitenland. vpro.nl/programmas/tegenlicht

CONFLICTMETALEN?

Tin, wolfraam, tantalium en goud – we maken er dagelijks gebruik van. Deze metalen zitten in elektrische apparaten, van laptop tot hoorapparaat. Wat ze nog meer gemeen hebben? Het zijn conflictmetalen.

HOEZO CONFLICT?

In politiek instabiele landen wordt de handel van mineralen – zoals metaalertsen – nogal eens gebruikt om gewapende conflicten te financieren of om mensenrechten te onderdrukken. Vandaar de naam conflictmineraal of -metaal.

Rebellengroep FARC in Colombia haalde tot 20% inkomsten uit goudmijnen.

Bron: greeneuropeanjournal.eu

Burgeroorlogen in Liberia, Angola en Congo draaiden (deels) om grondstoffen zoals hout, diamanten, goud, mineralen, cacao en olie.

Bron: [International Institute for Sustainable Development](http://InternationalInstituteforSustainableDevelopment.org)

WERELDWIJD PROBLEEM

Grote reserves van mineralen bevinden zich in zwakke of corrupte staten. Mogelijke hotspots voor geweld zijn delen van Zuid-Amerika, Azië en het Grote Merengebied in Afrika waaronder de Democratische Republiek Congo. (Bron: IISD)

In Congo woeden al ruim 20 jaar conflicten waarbij meer dan 5 miljoen mensen omkwamen (Bron: War Child). Congo exporteert veel mineralen; het land is 's werelds grootste producent van kobalt.

MENSENRECHTEN EN MILIEU ONDER DRUK

Miljoenen mensen werken in de mijnbouw. 83% daarvan – meer dan 40 miljoen mensen – werkt in kleinschalige mijnen.

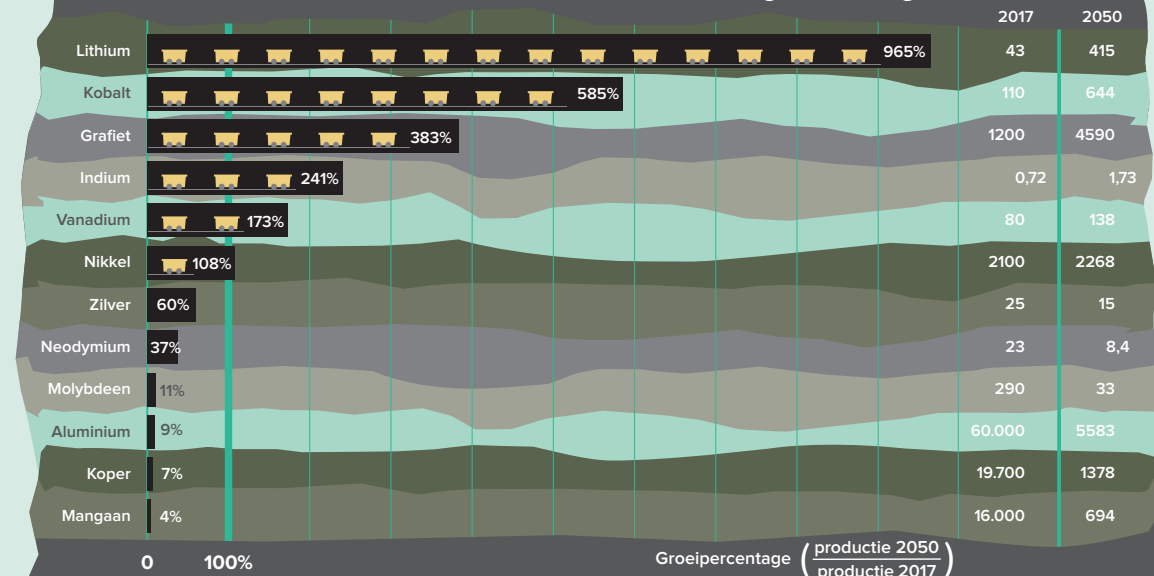
Bron: mneguidelines.oecd.org

In de mijnen is vaak sprake van kinderarbeid. Mijnwerkers kunnen te maken krijgen met (seksueel) geweld, slavernij en onveilige werkomstandigheden.

Mijnbouw kan een negatieve impact hebben op het milieu door vervuiling van lucht, water en bodem. En het leidt tot de vernietiging van natuur en cultureel belangrijke plaatsen.

Bron: [Europese Unie](http://EuropeseUnie), [Amnesty International](http://AmnestyInternational), duurzaambedrijfsleven.nl

Groei van behoefte aan mineralen voor koolstofarme energietechnologie

EN DE BEHOEFTE AAN METALEN GROEIT

De vraag naar lithium en kobalt en andere metalen stijgt. Ze worden gebruikt in bijvoorbeeld elektrische auto's, windturbines en zonnepanelen.

Wereldwijd wordt de voorraad kobalt op 7 miljoen ton geschat. De helft daarvan bevindt zich in Congo.

KUNNEN WE ZONDER DEZE METALEN?

Fairphone – producent van duurzame smartphones – zegt van niet. Deze metalen zijn namelijk ook nodig voor de energietransitie. Recycling wordt daarom nog belangrijker. Ook moet er verantwoorde worden gedaan, aangezien deze materialen nodig blijven. Mijnbouw blijft volgens Amnesty International een bron van inkomsten die mensen hard nodig hebben.

Ook elektronica- en producent Philips meent dat we niet zonder deze metalen kunnen. Qua sociale en milieupact heeft gerecycled goud de voorkeur, maar het is duurder dan 'nieuw' goud. Technologische doorbraken zijn nodig om de prijs te verlagen.

IS CONFLICTVRIJE WINNING MOGELIJK?

ASN Bank verwacht van bedrijven waarin ze belegt dat zij beleid hebben om conflictgrondstoffen in hun productieketen tegen te gaan.

Het is moeilijk te achterhalen waar een metaal vandaan komt. De keten heeft veel schakels: mijnwerkers, handelaren, smelters of raffinaderijen, producenten, transporteurs en gebruikers.

Ter vergelijking:

- De Fairphone 3 heeft 76 leveranciers en 228 mogelijke smelters en raffinaderijen.
- Philips heeft 4.200 leveranciers; grondstoffen komen van 15.000 verschillende locaties.

RICHTLIJNEN VOOR MINERALEN

Vanaf 1 januari 2021 geldt er Europese wetgeving voor de conflictmetalen tin, wolfram, tantalium en goud. Zo'n 600 tot 1.000 Europese importeurs moeten dan rapporteren over de herkomst van de geïmporteerde metalen. In de VS bestaat er sinds 2010 wetgeving voor deze conflictmetalen. (Bron: [Europese Commissie](http://EuropeseCommissie))

De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling heeft richtlijnen voor alle mineralen uit conflict- of hoog-risicogebieden. Maar bedrijven zijn niet verplicht daar actie op te ondernemen. Verschillende organisaties hebben hier kritiek op.

Amnesty International deed onderzoek naar de slechte omstandigheden waaronder mijnwerkers – onder wie duizenden kinderen – naar kobalt graven.

Het International Institute for Sustainable Development vindt de keten voor kobalt, lithium en bauxiet niet transparant genoeg.

HOE PAKKEN BEDRIJVEN HET AAN?

Fairphone maakt duurzame smartphones. Het onderzocht 38 grondstoffen uit zijn keten en stelde 8 materialen als prioriteit: kobalt, koper, goud, lithium, tin, wolfram, plastic en zeldzame aardelementen.

Tirza Voss, Sustainable Materials & Mining Manager bij Fairphone: 'Fairtrade goud halen we uit Peru en we hebben een project om kleinschalige mijnen in Oeganda verantwoord te maken. Sinds 2014 zijn we lid van het Conflict Free Tin Initiative, een organisatie die bewijst dat conflictvrije mineralen uit Congo mogelijk zijn. Wolfram halen we uit een conflictvrije mijn in Rwanda.'

Dilemma volgens Fairphone

'Andere bedrijven richten zich vooral op gebruik van gerecycled materiaal. Zodra het gaat om materialen die tóch gedolven moeten worden, beperken ze zich tot wettelijk verplicht boekenonderzoek of kiezen ze voor grootschalige mijnen. Dat ondermijnt de informele ambachtelijke mijnsector.'

WAT KUN JE ALS CONSUMENT DOEN?

Miljoenen oude smartphones slingeren rond in Nederlandse huishoudens, met genoeg goud voor 15.000 trouwringen. Toch gooit 12% van de mensen oude telefoons in de vuilniszak. (Bron: **Milieucentraal**)

Door oude apparaten te recyclen, verklein je de vraag naar nieuwe mineralen. Dat kan zo:

Inleverbak

Meer dan 2.000 winkels en bouwmarkten hebben inleverbakken voor kleine apparaten. Vind de dichtstbijzijnde inleverbak op **wecycle.nl**. Fairphone heeft een eigen recycleprogramma.

Oud-voor-nieuw

Koop je een nieuw apparaat? Lever het oude meteen bij de winkel in.

Wat beogen we met deze rubriek? We leggen ingewikkelde, duurzame thema's uit in een combinatie van beeld en tekst, maken daarbij gebruik van beschikbare vakliteratuur en schakelen de hulp in van een of meer deskundigen. Volledig zijn is niet altijd mogelijk gezien de beperkte ruimte.

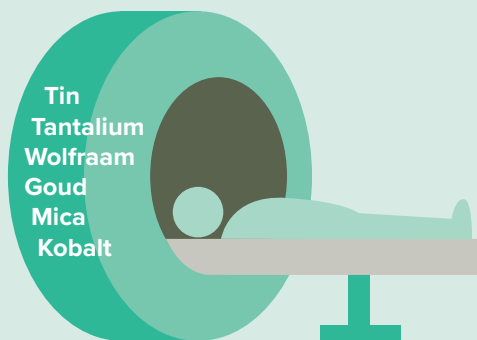

Philips, fabrikant van medische apparaten, maakt gebruik van: tin, tantalum, wolfram, goud, mica (smeltvast mineraal, gebruikt in autolak en printplaten voor elektronica) en kobalt.

Dylan McNeill, Supplier Sustainability Manager: 'Onze metaalsmelters van goud, tin, tantalum en wolfram hebben Responsible Mining-certificaten. We zetten niet alleen een vinkje. We werken met ngo's aan lokale opleidingsfaciliteiten en het uitbannen van kinderarbeid bij de productie van mica.'

Dilemma volgens Philips

'Door de vele schijven in de productieketen is de impact van een grote producent nihil. Je moet echt met lokale leveranciers in gesprek. Dat is niet ons verdienmodel, daarom werken we met on-the-ground-initiatieven en ngo's.'

Ter land, ter zee en op je dak

De zon schijnt overal. Waar plaatsen we zonnepanelen: op dak, land of water? De voors en tegens van deze locaties op een rij.

Drijvend zonnepark op de Bomhofspas (regio Zwolle) met 72.000 zonnepanelen.

Zonnepark Purmerend met 22.000 panelen levert 5,6 MW op, CO₂reductie van 2375 ton per jaar en stroom voor 1400 huishoudens.

Foto: Michiel Winbergh

Wolfe heeft het grootste drijvende zonnepark van Europa. In een zandafgraving ten noorden van de stad drijven 72 duizend zonnepanelen, die samen ruim achttien hectare beslaan. Het project Bomhofsplas levert stroom aan ruim zeven-duizend huishoudens. Als het aan het consortium Zon op Water ligt, waaraan ook ASN Bank deelneemt, blijft het hier niet bij. Het samenwerkingsverband van bedrijven, onderzoekers en overheid wil van Nederland koploper maken in de aanleg van drijvende zonneparken. In 2023 moet zo'n

twintig vierkante kilometer aan zonnepanelen de Nederlandse wateren bedekken. Ruim acht miljoen panelen leveren dan vijftien procent van de Nederlandse energieproductie uit zonlicht.

EFFICIËNTER EN EFFECTIEVER

Zon op water heeft voordelen. Zo heeft deze vanwege een hoge instraling en sterke reflectie een grotere energieopbrengst dan zon op land. Zonnepanelen op water zijn bovendien efficiënter, omdat ze kunnen meedraaien met de zon. Dit kan de opbrengst met dertig procent vergroten. Tegelijkertijd koelt het water de panelen, waardoor ze beter hun werk kunnen doen. Een ander voordeel: de bouw is relatief eenvoudig. Met drijvende zonneparken zou Nederland in één keer een inhaalslag kunnen maken in de energietransitie, stelt het consortium Zon op Water. Bij verdere uitbreiding van projecten wil het consortium natuurgebieden uitsluiten. Er zijn nog voldoende waterbergingen, bassins, zandwinningen en baggerdepots die kunnen worden gebruikt. Plekken die sowieso veel natuurwaarde ontberen en die zich aan het zicht onttrekken. Mits goed

ingericht, zouden deze locaties zelfs kansen bieden voor de biodiversiteit. Bijvoorbeeld door dat er met korven aan de drijvers van de panelen een nieuw leefgebied voor vissen wordt gecreëerd.

VEEL MOGELIJKHEDEN OP DAKEN EN OP LAND

Toch vindt lang niet iedereen het nodig om uit te wijken naar het water. Er zijn nog voldoende andere mogelijkheden. Ruimte is in Nederland schaars en er zijn nog vele daken onbedekt. Natuur & Milieu berekende in 2017 dat er nog ruimte is voor 145 miljoen

Dit pleit voor zon op water

- hogere energieopbrengst;
- meer ruimte op het water maakt grote projecten mogelijk;
- gaat niet ten koste van landbouwgrond.

Dit pleit voor zon op land

- nog lang niet alle gebieden zijn gebruikt;
- veel is wettelijk vastgelegd waardoor er minder kans is op wildgroei;
- de functieverandering kan tijdelijk zijn, grond kan later weer agrarisch gebruikt worden.

Dit pleit voor zon op daken

- er zijn nog volop daken beschikbaar;
- geen bedreiging biodiversiteit zoals bij land of water;
- spaart landbouwgrond en (water)natuurgebied.

panelen op daken, onder meer op schoolgebouwen en sporthallen. De afstemming met al deze partijen vraagt meer tijd, de projecten zijn kleinschaliger dan bij (drijvende) zonneparken. ASN Bank stimuleert via de ASN Hypotheek particulieren bij het verduurzamen van hun woning en een overstap naar zon op daken. Ook bedrijven en organisaties kunnen in aanmerking komen voor een projectfinanciering voor zonne-energie.

Ook zijn er nog geschikte gebieden op land voor zonneparken, waarbij natuurgebieden worden ontzien. Hiervoor is veel al bij wet vastgelegd. Daarnaast hebben toonaangevende organisaties, zoals Milieudefensie, Natuur en Milieu, Natuurmonumenten en Energie Samen, een gedragscode 'zon op land' opgesteld. Deze code bevat voorschriften die borgen dat omwonenden goed betrokken worden, dat zonneparken meerwaarde bieden voor de natuurwaarden en dat na verloop van tijd het oorspronkelijk grondgebruik terug kan komen.

BEZORGDEHEID BIJ NATUURBESCHERMERS

Voor zon op water is minder vastgelegd. Er is bezorgdheid, onder meer bij natuurbeschermers. Zo is bijvoorbeeld nog maar weinig bekend over het effect op de biodiversiteit. Natuurmonumenten vindt daarom dat er eerst meer onderzoek moet worden gedaan. Het is bijvoorbeeld onduidelijk of vogels of vleermuizen zich te pletter kunnen vliegen op de glinsterende panelen omdat ze denken dat het water is. Omdat zonnepanelen water bedekken, gaat er veel minder zonlicht naar de waterbodem. Met nadelige effecten voor de waterkwaliteit en het leven van algen, vissen en waterplanten. Milieudefensie roept daarbij de discussie rond windmolenparken in herinnering, waar het publiek onvoldoende werd meegenomen in de plannen. De IJsselmeervereniging vraagt aandacht voor de landschapsbeleving (uitgestrektheid en stilte) in watergebieden. ●

DIT VINDT ASN BANK

De keuze is niet óf water óf daken óf land, maar én. Alle kansen om duurzaam energie te produceren moeten immers worden benut. Alleen niet tegen elke prijs. Elk project kent nadelen. De vraag is welke aanvaardbaar zijn en welke niet. Niets doen is echter geen optie, dan warmt de aarde zo sterk op dat alle biodiversiteit voorgoed achteruit zal gaan. Zon op water is voor ASN Bank relatief nieuw in vergelijking tot zon op daken en op land. Dit jaar financierde de bank een drijvend zonnepark op een zandafgraving (Bomhofsplas), eind 2020 volgt een tweede project (Zonnevijver Boskoop) op een waterberging. Kies Zon op

School was een project van het Groenprojectenfonds waarmee 250 scholen via sponsoring zonnepanelen op hun dak kregen. Bij het financieren van zonneparken op land of water stelt ASN Bank als eis dat de uitwerking op de biodiversiteit wordt onderzocht. Negatieve effecten kunnen vooral worden verwacht op locaties met een hoge biodiversiteit, zoals natuurgebieden. Deze vallen daarom bij voorbaat af, evenals projecten op zee, meren, rivieren en poldervaarten. Op de ASN-lijst van voorkeursplekken staan daken en geluidswallen bovenaan, gevolgd door kunstmatige, door mensen aangelegde locaties zoals wegen en parkeerterreinen, vuilstortplaatsen, zandwinplaatsen en baggerdepots.

Bij zon op land of water financiert ASN Bank in Nederland kleinere projecten van maximaal twintig hectare. Deze vormen een minder groot risico voor ecosystemen. Ook vraagt de bank projectontwikkelaars om aanvullende compenserende maatregelen, denk aan houtwallen bij een zonneveld of korven aan de randen van drijvende zonneparken. Voor alle zonneparken geldt dat de verandering omkeerbaar moet zijn. Na de levensduur moet herstel van het oorspronkelijke gebruik mogelijk zijn. Voor alle zonneprojecten wil de bank verder dat deze in overleg met omwonenden worden ontwikkeld.

60 jaar ASN Bank

De activistische jaren

ASN Bank bestaat 60 jaar! Goedgeld blikst in drie edities terug op de rijke geschiedenis van de bank. Deze keer: 1980-2000.

1 maart 1980: krakers in protest tegen de woningnood, op de barricaden voor een kraakpand in de Amsterdamse Vondelstraat. De jaren tachtig begonnen roerig en met somber economisch perspectief. De werkloosheid was hoog, de woningnood groot. ASN Bank investeerde in deze periode veel in sociale woningbouw.

Dit is de man achter het motto 'rente zonder bijsmaak', oud-directeur Piet Boef. Op 19 september 2014 overleed hij. Na een jarenlang dienstverband bij het NVV werd hij op 1 januari 1980 directeur van de Algemene Spaarbank voor Nederland, zoals ASN Bank toen nog heette. Van 1986 tot aan zijn pensionering in 1992 was hij algemeen directeur. Piet was een bevoegen mens zonder franje, eerlijk en recht door zee. Hij zette zich met hart en ziel in voor solidariteit, zoals voor de anti-apartheidsbeweging in Zuid-Afrika. Ook stond Piet aan de idealistische basis van ASN Bank.

Foto: Archief ASN Bank

Foto: Rob C. Croes, / Anefo © Nationaal Archief, CCO

In 1984 hielden demonstranten tegen kernwapens op het Haagse Binnenhof twee minuten stilte. Op de foto zien we het tentenkamp van de actievoerders. Ook ASN Bank nam stelling tegen kernwapens, en doet dat nog steeds, samen met PAX.

De serie 'CD Zonder Bijsmak' uit 1993 en 1994 was een grote hit. Wie een rekening bij ASN Bank opende, kreeg er een toegestuurd.

ASN zette zich actief in tegen de apartheids-politiek in Zuid-Afrika. Met deze advertentie gaf de bank aan niet te investeren in bedrijven die zakeneden in of met het land. Ook nadat Nelson Mandela was vrijgelaten, bleef de bank de politiek in het land kritisch volgen.

ASN Bank heeft het Waddengebied altijd een warm hart toegedragen. In 1999 sloot de bank zich aan bij een landelijke actie om voorgenomen gasboringen in het gebied tegen te gaan. Boorlocaties op zee zouden er niet komen; wel wordt er – sinds de jaren tachtig – schuin vanaf land geboord naar gas. De bedreiging van dit wereld-erfgoed is helaas nog altijd actueel.

SPONSORS: **ASN Bank**, **GREENPEACE**, **STOP COVRA, HAËLLA STICHTING**, **STICHTING MILIEUBEWUSTZIJN**, **STICHTING KLAVERBLAD**, **DRUKKERIJ RADDRAAIER BV**

26 april 1986. Wie herinnert zich niet de angst voor radio-actieve spinazie in de Nederlandse supermarkten na de ontploffing van Reactor 4 in Tsjernobyl? ASN Bank was en is verklaard tegenstander van kernenergie en sponsorde de herdenking van de kernramp tien jaar later. De illustratie is van de bekende tekenaar Opland.

Als vakbondsbank van origine steunde ASN Bank in 1993 de stichting 'Houd DAF op de weg'. Deelnemers gaven een achtergestelde, niet verhandelbare lening van honderd gulden aan de stichting, waarvan dit het bewijs van deelname is, mede ondertekend door oud ASN-directeur Michel Negenman. De succesvolle campagne hield DAF Trucks inderdaad op de weg en betekende het behoud van vele arbeidsplaatsen.

Het ASN Aandelenfonds werd opgericht in april 1993 en is daarmee een van de oudste duurzame beleggingsfondsen in Nederland. De beheerder toetst beursgenoteerde ondernemingen op verschillende duurzaamheidsaspecten, waaronder mensenrechten, milieu en klimaat, dierenwelzijn, biodiversiteit en transparantie.

Rekeninghouders kunnen nog net voor de millennium-wisseling gebruikmaken van de ASN Spaarbankpas. ASN Bank had in die tijd nog geen betaalrekeningen en met dit pasje konden grotere bedragen vanaf 500 gulden direct vanaf de spaarrekening betaald worden. Ook kon je er 500 gulden per keer mee opnemen bij geldautomaten.

‘De mens wil altijd groter, hoger, meer’

Kansen voor een eerlijke en duurzame wereld? Columniste Sheila Sitalsing gelooft niet dat de coronacrisis zal zorgen voor een omwenteling. Wel legt de pandemie genadeloos de prioriteiten van de samenleving bloot. Gesprek met een voorvechter van ‘radicale onafhankelijkheid’ die met haar columns vooral een ander perspectief wil geven.

Het is stil in de lichte woonkamer en werkplek van Sheila Sitalsing. Door de geopende ramen klinkt zacht het geluid van spelende kinderen en een graafmachine. Eigenlijk heeft ze bij het schrijven van haar columns rumoer nodig, bekent de publiciste terwijl ze plek maakt aan haar lange eettafel annex bureau. Radio 1 staat altijd aan, of als er debatten zijn, NPO-politiek. Onderwijl schrijft ze rustig door. ‘Ik heb een geïmproviseerd oor. Na jaren op het Binnenhof weet ik precies wanneer ik even moet opletten.’

Sitalsing, die haar sporen verdiende in de economische journalistiek, leeft van de actualiteit. Om de dag schrijft ze voor pagina 2 van de Volkskrant een vaste nieuwscolumn. Jarenlang was ze werkzaam op een economieredactie, eerst bij Elsevier, daarna bij de Volkskrant. Het verslaggeven mist ze nog steeds, bekent ze, >

TEKST Saskia Klaassen
BEELD Judith Jockel

‘een discipline die veel nobeler en belangrijker is’. Voor haar gevoel staat een columnist ‘op de achterste rij het nieuws op te dweilen dat anderen hebben opgehaald’. Lachend: ‘Gemiddeld twee keer per maand besluit ik te stoppen met columns om weer volledig te gaan verslaggeven.’

Regelmatig vraagt ze aandacht voor de vrije journalistiek, die onder druk staat door weglappende abonnees en adverteerders. Maar ook van binnenuit wordt de ‘radicale onafhankelijkheid’ van de beroepsgroep aangetast, waarschuwde ze vorig jaar op de Persvrijheidslezing, doordat redacties het werk tegen lagere tarieven uitbesteden aan freelancers. Tekstschrijvers die vaak óók werken voor bedrijven en overheid. ‘Dezelfde instanties die ze als journalist kritisch moeten volgen.’ Door deze twee petten ontstaan ‘gaten in de controle’. ‘Het tast de onafhankelijkheid aan en daarmee het vrije spreken en schrijven.’

SOLIDARITEIT

Zelf heeft Sitalsing het als freelancer nog even druk als voor de crisis. Naast de nieuwsanalyses voor de Volkskrant zijn er de optredens in tv-programma Buitenhof en bijdragen aan onder meer OneWorld en Opzij. Met haar columns probeert ze een actualiteit te ‘kantelen’: in de marge van het nieuws voegt ze iets verrassends toe. Zo bracht ze in een van haar nieuwsanalyses in herinnering hoe over ‘geen handen schudden’ veldslagen werden uitgevochten in Nederland. ‘Door corona werd het opeens een symbool van hoe wij met elkaar omgaan in dit land. Iets simpels, wat je net zo goed kunt laten.’ Zo gaat de columniste steeds op zoek naar thema’s

waarvan ze het gevoel heeft dat er met een eenzijdige blik naar wordt gekeken, waardoor er dingen worden ‘gemist’. ‘Als ik lezers een nieuwe blik op een onderwerp kan bieden, is mijn werk geslaagd.’ Wat haar betreft hoeft een column niet te eindigen in een parmantige mening. ‘Vaak is het al voldoende een nieuw perspectief te bieden.’

Daarbij heeft ze oog voor de impact van Haagse beslissingen op gewone mensen. ‘Ik heb een fascinatie voor machtsstructuren en hoe die in de praktijk doorwerken.’ Regelmatig is daarbij verbazing het startpunt. ‘Hoor ik het goed, heeft Rutte het over geen geld terugvragen voor je ticket uit solidariteit met de KLM?’ Al schrijvend onderzoekt ze waarom dit schuurt met haar idee van solidariteit. ‘Was het eerst rijk die betaalde voor arm, nu ben je ook solidair als je met Corendon op vakantie gaat om het toerisme te helpen.’

EIGEN SCHULD

De coronacrisis legt problemen in de samenleving genadeloos bloot. ‘Wonderlijk’ vond ze bijvoorbeeld dat slachterijen gewoon bleven doordraaien. ‘Totdat ik me realiseerde dat de keten geen keuze heeft vanwege de overvolle stallen. Het was slachten of de dieren vergassen.’ Dat de kansen voor het klimaat niet zouden worden verzilverd, bleek al snel uit de spoed waarmee KLM werd ondersteund. ‘Fundamentele vragen over de negatieve effecten van de luchtvaart werden niet gesteld. De transportlobby is klaarblijkelijk nog steeds heel sterk in Den Haag.’ Zo sleepten de sterkste pressiegroepen de meeste steun binnen, observeert ze. KLM kreeg vier miljard, de culturele sector moest het aanvankelijk doen met driehonderd miljoen. ‘De tragische conclusie is dat wie zijn mond niet opentrekt, wordt overgeslagen. Het recht van de luidste stem geldt.’ Het is volgens haar precies wat deze regering promoot: opkomen voor jezelf. ‘Ben je daar niet toe in staat, dan is het ook een beetje je eigen schuld als je met lege handen achterblijft.’

Ze betwijfelt of de wereldwijde pandemie zal leiden tot een nieuw begin voor de doorgedraaide consumptiemaatschappij. ‘Ik vind dat een vorm van potsierlijk westers exceptionalisme: overal ter wereld worden mensen voortdurend door rampen bezocht; ze worstelen zich daaruit en zetten hun leven zo goed en zo kwaad als het gaat voort. Maar als wij ons een paar weken opsluiten met Netflix, zou dat meteen leiden tot een fundamenteel nieuwe inrichting van de maatschappij.’ Natuurlijk kon heel Nederland zien hoe de natuur tijdens de lockdown opveerde. ‘Maar voor het oplossen van de klimaatcrisis is meer nodig dan een paar maanden niet vliegen en thuiszitten met een hamstervoorraad toiletpapier.’ Op een meer bescheiden niveau verwacht ze wel aanpassingen: we zullen vaker thuiswerken, de gezondheidszorg doet meer telefonische consulten. ‘Maar als het tijd is voor een nieuwe iPhone, dan zullen we daarmee niet wachten. De mens is onverbeterlijk, die wil altijd groter, hoger, meer.’

HERWAARDERING

De media beleefden tijdens de lockdown een herwaardering. Zeven miljoen kijkers bij de persconferentie van de NOS, veel bezoekers op de nieuwssites van kranten. En dan te bedenken dat er

‘Als ik lezers een nieuwe blik op een onderwerp kan bieden, is mijn werk geslaagd’

de laatste jaren veel over de beroepsgroep werd geklaagd. Oppervlakkig, weinig kwaliteit – de journalistiek stond er vaak niet goed op. Ten onrechte, vindt Sitalsing. ‘Het niveau is goed, beter dan twintig jaar geleden. Journalisten zijn nu minder gezagsgetrouw, beter opgeleid en geïnformeerd, ze laten zich minder de mond snoeren en zijn beter bestand tegen aanvallen op de pers.’

Als nieuwscolumniste voelde ze zich vanaf het begin van de crisis goed door de Nederlandse journalistiek geïnformeerd. Ook al vond ze de eerste reactie wel wat afwachtend. ‘Iedereen keek naar Rutte: hoe gaan we dit oplossen?’ Het verklaart deels waarom veel media zo laat doorkregen welk drama zich afspeelde in de verpleeghuizen. ‘Iedereen was gericht op de ic’s, het beddentekort, de heroiek van de artsen en verpleegkundigen, het applaus en de spandoeken. Niemand had door dat de meest kwetsbare ouderen, zogenaamd voor hun eigen bestwil, zaten weg te kwijnen in verpleeghuizen.’ Ook Den Haag had tijd nodig om zich te herpakken en het kabinet kritisch te bevragen. Naar wie luisteren we eigenlijk in dit land? Moeten we alles wel overlaten aan artsen en het RIVM? ‘Natuurlijk moeten die vragen gesteld worden, zelfs in tijden van grote onzekerheid.’ Gelukkig gingen de media nauwelijks mee in ‘gekkigheid’ van complottheorieën en fake news over Covid-medicatie. ‘Ze werden door de pers met wetenschappelijke feiten gepareerd.’

Of de nieuwe nieuwsconsumenten zullen blijven, moet ze nog zien. Voorlopig houdt ze het op een kleine opleving. ‘Goede journalistiek heeft een prijs, maar mensen zijn steeds minder bereid om voor gecheckte informatie te betalen. Er is online zo veel gratis nieuws te halen, de lezer is gewend dat die gewoon beschikbaar is’. Zo kon het gebeuren dat de regionale journalistiek langzaam wegwijnende. ‘Een slechte zaak. Pers op de tribune houdt gemeenteraden scherp. Als het volk meekijkt, werkt dat in de politiek altijd onbewust door.’ ●

Sheila Sitalsing (1968) werd geboren in Suriname maar bracht haar jeugd door op Curaçao. Ze studeerde economie in Rotterdam en startte in 1994 in de journalistiek. Ze had diverse functies als redacteur en later als chef economie, bij Elsevier en de Volkskrant. In 2013 won ze de Heldringprijs voor haar nieuwscolumns voor de Volkskrant. Sitalsing treedt namens journalistenvakbond NVJ regelmatig op als spreekbuis voor freelancers en maakt zich hard voor betere tarieven voor haar vakgenoten. Ook coacht ze jonge startende journalisten.

Beeldverhalen uit Myanmar

Made by ME

Achter alle foto's die Chris de Bode maakt, zit een verhaal. Voor het project Made by ME reisde de fotograaf naar Myanmar om de makers van 'onze' kleding te portretteren. Niet achter de naaimachine in een sweatshop, maar trots op hun werk en thuis, te mooi om niet gezien te worden.

Met beelden waarin je je eigen vooroordelen bevestigd ziet, heeft fotograaf Chris de Bode niet zo veel. Zielige kinderen of hongerige mensen nodigen niet uit om verder te kijken. En dat is juist wat hij met zijn foto's wil bereiken. 'Dus verleid ik mijn publiek eerst met een mooi beeld, om vervolgens het ware verhaal te vertellen.' Het zijn de verhalen achter de beelden waarvoor Chris de Bode al tientallen jaren met zijn camera de wereld over reist.

VEEL OVERUREN

Geen slachtoffers maar trotse mensen. Dat is ook wat je ziet in de serie Made by ME. Een serie die De Bode in opdracht van FNV Mondiaal maakte, mede mogelijk gemaakt door ASN Bank. Om aandacht te vragen ➤

In beeld

TEKST Maureen Land
BEELD Chris de Bode

Aye Moeh Moeh Zaw (20) nam fotograaf Chris de Bode mee naar haar huis waar ze samenwoont met haar man, ouders, zussen, broer, zijn vrouw en hun baby. Officieel werkt ze tien uur per dag, maar meestal twaalf uur. Ze krijgt een half uur lunchpauze. Tijdens het werk mag ze niet praten, niet te veel bewegen en niet naar de wc. De Chinese supervisor schreeuwt naar de werknemers en als hij boos is, gooit hij een strijkijzer naar hun hoofd.

Khine Thazin (22) houdt in de fabriek het aantal geproduceerde kledingstukken per uur bij. Als de werknemers het aantal stuks per uur niet halen, moet zij ze aansporen om harder te werken. In de toekomst wil Khine het allerliefst jurken maken voor filmsterren.

voor de arbeidsomstandigheden en lonen in de kledingindustrie in Myanmar. Na het einde van de militaire dictatuur in 2011 is die industrie onder gunstige handelsomstandigheden explosief gegroeid. In de fabrieken werken vooral jonge vrouwen, die ver van huis in fabriekshostels bij Yangon wonen. Ze maken lange dagen en veel overuren om hun families te onderhouden. Sparen zit er niet in. De kleding die ze maken, kunnen ze zelf niet betalen.

Dat alles wilde Chris de Bode laten zien. 'Mensen die in de kledingindustrie werken, zien zelden het eindproduct van hun werk omdat fabrieken gespecialiseerd zijn in een deel van het maakproces. Bovendien is alle kleding in Myanmar bestemd voor de export. Dus bedacht ik dat ik ze wilde portretteren in kleding die door henzelf is gemaakt.' Zijn speurtocht naar Made in Myanmar-kleding in Nederlandse winkels eindigde met een tas vol kleren van H&M en

LEEFBAAR LOON

Met de publicatie van de foto's van Chris de Bode vragen FNV Mondiaal en ASN Bank aandacht voor eerlijke lonen in de kledingindustrie. Een wettelijk minimumloon is vaak geen leefbaar loon.

WE. Zijn modellen vond hij via een overkoepelende vakbond. Maar mensen bereid vinden om voor zijn camera te poseren, was niet heel gemakkelijk. 'Het is altijd lastig dat ik in vaak hechte gemeenschappen de één voortrek op de ander. Dat geeft scheve ogen, zeker als het gaat om contact met iemand uit de westerse wereld. Afspraak is dat ik nooit geld geef, wel krijgt iedereen een fotoprint van mij. Bij Made by ME mochten de modellen zelf de kleding kiezen en ook houden.'

Kyaw Myo Thu (38) woont in één huis met de complete familie van zijn vrouw, waar hij ook financieel verantwoordelijk voor is. In de hoop op geluk, kocht hij een loterijlot. Als hij wint kan zijn droom werkelijkheid worden: een kleine supermarkt openen.

De positie van werknemers en de arbeidsomstandigheden in de kledingindustrie van Myanmar verschillen per fabriek. H&M laat in zijn fabrieken audits uitvoeren en eist dat er wordt geluisterd naar het personeel. Maar in andere fabrieken zijn medewerkers afhankelijk van de grillen en willekeur van de ondernemers en supervisors. Het is een geven en nemen van privileges. Economisch gezien is er ruimte voor loonsverhoging: de vakbonden eisen een verdubbeling van het minimumloon, zo'n 230.000 kat (145 euro). Maar wie zijn supervisor om meer loon vraagt,

Foto: Robin Munnich

CHRIS DE BODE

Fotograaf Chris de Bode (1965) brengt verhalen over onrecht en misstanden in beeld, in opdracht van uiteenlopende hulporganisaties. Voor elk beeld en elke serie bedenkt hij eerst een concept om een verhaal te vertellen. Zoals de portretserie *A mind of their own*. Voor Stichting Vluchteling portretteerde hij in Niger kinderen (gevlucht voor terreurorganisatie Boko Haram) die hij liet nadenken over vriendschap, verlies en bezit. Samen met Save the Children bracht De Bode vorig jaar het boek *DREAM* uit, waarin hij de toekomstdromen van 58 kinderen in 13 landen vastlegde. chrisdebode.com

krijgt geen overuren meer toegewezen. En overuren geven net dat beetje extra geld dat de meesten nodig hebben om hun familie te onderhouden.

TROTSE MAKERS

Bijna alle Made by ME-modellen voor De Bodes camera zijn lid van een vakbond: 'Er waren stakingen toen ik er was. Ik moest ver uit de buurt van de fabrieken blijven, dat zou gevaarlijk zijn voor mezelf en voor de werknemers. Het was lastig om modellen te vinden. Niet iedereen durft te praten en ook nog op beeld te worden vastgelegd. Het is al een hele stap om lid te worden van een vakbond.' Ook al kostte de fotosessie de modellen een halve dag, ze vonden het allemaal leuk. Juist omdat het een echte modellenshoot was. De Bode moest daarvoor uit zijn comfortzone, hij had geen enkele ervaring met modefotografie. Toch maakte hij met hulp van zijn modebewuste stagiaire Robin Munnich foto's die niet zouden misstaan in onze modebladen. De Bode: 'We moeten af van de stereotype beelden van vrouwen achter naaimachines. Ik wil de mensen laten zien die onze kleren maken, ze tonen als de trotse makers die ze echt zijn. Ik wil ze een naam geven en ze hun verhaal laten vertellen. En daarmee wil ik laten zien dat ze niet veel verschillen van ons. Zonder uit het oog te verliezen dat er wel degelijk iets aan de hand is in Myanmar en er iets aan hun situatie moet gebeuren.' ● >

Sai Lin Thu (22) werkt in een warenhuis waar grote lappen textiel worden gemaakt. Als vakbondsman vindt hij dat werknemers in Yangon dezelfde rechten moeten krijgen als hun collega's in omliggende landen.

Made by ME

Zin Zin Myin (36, foto links) verdient 230.000 kyat (zo'n 145 euro) per maand. Dat vult ze aan met overuren, anders kan ze de medicatie voor haar verlamde moeder niet betalen. Ze wil kledingontwerpster worden, maar eerst wil ze gelijke rechten voor iedereen en transparantie in beloning.

Kyaw Ye Paing (29, foto rechts) regelt alle verlichting in de kledingfabriek. Hij begint een uur eerder dan de anderen, en blijft langer om alles na te lopen. Kyaw droomt van een eigen elektronicazaak en hij wil graag trouwen met zijn vriendin. Ze hebben elkaar al zes maanden niet gezien.

KLEDINGINDUSTRIE MYANMAR IN CIJFERS

Er werken bijna 1 miljoen werknemers – voornamelijk jonge vrouwen – in de kledingindustrie in Myanmar. Kleding is het belangrijkste exportproduct van het land met een geschatte waarde van 4,7 miljard euro. Daarvan gaat 70 procent naar de Europese markt, waarvan zo'n 300 miljoen euro aan kleding in Nederland terechtkomt. Bron: Myanmar Garment Manufacturers Association (MGMA + SimexMM, 2018/2019)

CORONA-UPDATE

Toen De Bode net terug was uit Myanmar brak de coronacrisis uit. Omdat hij via social media contact heeft met bijna iedereen die ooit voor zijn camera stond, wist hij dat zijn Made by ME-modellen begin juni hun baan nog hadden. Door het uitblijven van orders zijn echter tientallen fabrieken in Myanmar gesloten en hebben tienduizenden werknemers en daarmee hun families geen inkomsten meer. Myanmar kent geen sociale voorzieningen.

War War Aung (23) woont samen met haar jongere zus in een hostel om te kunnen werken in de kledingindustrie. Ze maakt lange dagen in de fabriek en is soms zo moe dat ze zich met de naald in de vingers prikt.

Linda van Dongen, Volksbank

‘We maken duurzaam wonen voor iedereen bereikbaar’

Woningbezitters die hun huis willen verduurzamen, zien soms door de bomen het bos niet meer. Het platform woningverbeters.nl geeft helderheid. Linda van Dongen, marketeer duurzaamheid bij de Volksbank en een van de initiatiefnemers van het platform, legt uit voor wie dit nieuwe platform interessant kan zijn.

TEKST Iwan Oving
BEELD Josje Deekens

Waarom is er behoefte aan een platform voor verduurzaming van je huis?
‘Uit onderzoek onder klanten en niet-klanten kwam naar voren dat woningbezitters bij energiebesparende maatregelen vaak door de bomen het bos niet meer zien. Mensen hebben veel vragen: welke mogelijkheden zijn er, met welke aanbieder moet ik in zee gaan, hoe moet ik het financieren? Op dit soort vragen geeft het platform antwoord.’

Hoe helpt het platform mensen verder?

‘Op woningverbeters.nl bieden we voor elke duurzame verbetering een stappenplan aan dat bestaat uit tien korte stappen. Wil je je dak isoleren? Dan geeft het stappenplan aan of er subsidie mogelijk is. Daarna kun je zelf offertes opvragen of informeren naar ons aanbod. Offertes vergelijken kan best technisch zijn. Daarom is er de mogelijkheid om samen met een adviseur offertes te vergelijken. In de eerste maanden is dat een adviseur van SNS, later voegen we daar zelfstandige adviseurs aan toe.’

Voor wie is woningverbeters.nl interessant?

‘In eerste instantie richten we ons op woning-eigenaren. In de toekomst willen we uitbreiden naar Verenigingen van Eigenaren. Ook qua aanbod gaan we uitbreiden. We starten nu met isolatie en zonnepanelen. Die panelen kun je kopen of huren. In de toekomst komt daar onderhoud van je woning bij. Het moet een laagdrempelig platform worden voor het nieuwe, duurzame wonen.’

Is het zo dat je er ‘warmpjes bij moet zitten’ om je huis te verduurzamen?

‘Wij zeggen altijd: begin met de schil van je woning, zorg dat je isolatie op orde is en breng daarmee de warmtevraag naar beneden. Mensen denken dat isolatie duizenden euro’s kost, maar dat valt mee. Bij een gemiddelde tussenwoning kun je voor 750 tot

‘Wij zeggen altijd: begin met de schil van je woning, zorg dat je isolatie op orde is en breng daarmee de warmtevraag naar beneden’

1000 euro de spouwmuren laten isoleren. Dat verdien je al snel terug. Bovendien zijn er vaak subsidie-mogelijkheden.’

Heeft een bank genoeg knowhow om de klant op dit vlak te helpen?

‘We weten niet wat de beste zonnepanelen zijn en dat hoeft ook niet. We hebben gespecialiseerde partners gezocht die dat wel weten: Milieu Centraal en Natuur & Milieu. Gaat het over de financiering van bijvoorbeeld zonnepanelen, dan hebben we uiteraard wel de kennis.’

Waarom doet de Volksbank dit?

‘We beloofden als Volksbank om in 2030 een klimaatneutrale balans te hebben. Als bank stoten we CO₂ uit met onze kantoren en met woningen van klanten die door ons zijn gefinancierd. We hebben dus een intrinsieke motivatie om de klant te overtuigen van het belang van verduurzaming van zijn woning. Daarnaast ondertekenden we op initiatief van ASN Bank met alle banken een klimaatstatement. Daarin deden we gezamenlijk de toezegging de CO₂-uitstoot van Nederlandse woningen naar beneden te brengen.’

En de menselijke maat, waarin klinkt die door?

‘We maken verduurzaming voor iedereen bereikbaar. Dat doen we soms ook door samen te werken met andere banken. Zo denken we in NVB-verband (Nederlandse Vereniging van Banken) na over gebouwgebonden financiering van duurzaamheidsinvesteringen. Verder kun je bij de ASN Hypotheek onder voorwaarden tot € 30.000 lenen tegen een lage rente om energiebesparende maatregelen te treffen. Als je dit leningdeel afsluit, kun je bovendien rentekorting krijgen op de ASN Hypotheek. Een ander voorbeeld is de energiebespaarlening van het Nationaal Warmtefonds, dat ASN Bank mede mogelijk maakt. Hierbij kunnen zowel huiseigenaren als VvE’s tegen een aantrekkelijk tarief geld lenen voor verduurzaming.’ ●

WONINGVERBETERAARS.NL

Platform woningverbeters.nl is: een initiatief van ASN Bank, kennispartners Natuur & Milieu en Milieu Centraal en ons moederbedrijf, de Volksbank.

Voor wie: woningeigenaren die hun huis willen verduurzamen.

Wat vind je er: informatie over en aanbod van isolatie van je woning, zonnepanelen en de mogelijke financiering van deze maatregelen.

voor de wereld
van morgen

asn bank
wereldprijs

**ASN Bank
zoekt
duurzame
ondernemers!**

voor de wereld
van morgen
www.asnbank.nl/wereldprijs

— Mariah Yoni
Winnaar Wereldprijs 2014

ASN BANK WERELDPRIJS

Ben jij een startende duurzame ondernemer en kun je een vliegende start gebruiken? Meld je dan aan voor de ASN Bank Wereldprijs 2020. In deze jaarlijkse competitie maken duurzame ondernemers kans op training, coaching, een netwerk en een startkapitaal dat kan oplopen tot 30.000 euro. Merken als Seepje, Yoni, MAKUS en ptthee stegen ook op na het winnen van de ASN Bank Wereldprijs. Meedoen? Meld je vóór 11 september 17.00 uur aan via voordewereldvanmorgen.nl.

De leukste duurzame cadeaubonnen

Je wilt een cadeaubon geven, maar niet zo'n fantasieloos plastic kaartje. Gelukkig zijn er alternatieven in overvloed. Denk aan de Nationale Groene Cadeaubon, de Duurzame Fashion-cheque of de cadeaubon van De Kleine Vogelaar. Leuk om te geven óf om jezelf mee te verrassen! Een overzicht van de leukste duurzame cadeaubonnen vind je op voordewereldvanmorgen.nl.

BOEKTIP: DOE HET ZERO

Wil je minderen met plastic en weet je niet goed waar je moet beginnen? Jessie en Nicky Kroon leven al een jaar of zes bijna zonder plastic afval. Ze delen hun tips in hun nieuwste boek *Doe het zero*. Schoonmaakmiddelen, vegan gehaktballetjes of geurstokjes: binnen een handomdraai maak je het zelf, plasticvrij. En het beste is: de ingrediënten

staan vaak al in je keukenkastje. Het boek *Doe het zero* is te koop via smirshop.nl.

EEN BRIEF VOL POSITIEF NIEUWS

Wil je op de hoogte blijven van positief nieuws over duurzame initiatieven? Abonneer je dan op de wekelijkse e-nieuwsbrief van Voor De Wereld Van Morgen, het platform van ASN Bank dat je inspireert om steeds duurzamer te worden. Ga naar vdwvm.nl/artikelen.

GASTCOLUMN MERIJN TINGA

GOLVEN

Vier jaar geleden sta ik op het strand van Scheveningen, bloednervus voor een recordpoging. Onder mijn arm een surfboard van aaneengeplakte plastic flesjes. Vier jaar geleden. Nog voordat China de grenzen sluit voor plasticafval. Voordat Timmermans richtlijnen voor wegwerpplastics uitschrijft. Voor David Attenborough met zijn Blue Planet-serie, en voordat Boyan zijn experimentele plasticvanger in de oceaan neerlegt. Vier jaar geleden. De aandacht voor de plasticsoep is nog minimaal, de bewustwordingsgolf is net in opbouw.

Mijn recordpoging die dag om als eerste naar Engeland te kitesurfen, mislukt. Het ligt niet aan het board, al maakt het het surfen niet gemakkelijker. Het zijn wind en golven die mij geselen, 180 kilometer lang. Na acht uur worstelen zie ik de kust van Engeland voor me opdoemen. Maar precies dan valt plotsklaps de wind weg. Vleugellam stroom ik met het springtij weg naar het noorden. Uiteindelijk weet ik met een laatste zuchtje wind het strand van Lowestoft te bereiken, waar de BBC-camera op mij wacht. Ik biecht direct op dat ik tijdens de windstilte op de volgboot heb moeten wachten. Geen record. Wel een mislukking.

Maar we hebben een groter doel. Statiegeld op kleine flesjes. De recordpoging met het plasticfles-senboard is het startschot van een petitie. Met 55 duizend handtekeningen sta ik een half jaar later in de Tweede Kamer tussen Kamerleden en journalisten. Sluw heb ik een verrassing voor de aanwezige Kamerleden. Een zelfgeschreven motie, die door links en rechts wordt ondertekend, onder druk van zoemende camera's. Twee dagen erna neemt het kabinet de 'Plastic Soup Surfer Burgermotie' zonder stemming over. Iets wat niet eerder voorkwam in de Nederlandse parlementaire geschiedenis. Toch nog, per ongeluk, een 'eerste keer' gescoord met de surfcampagne. Veel belangrijker is dat de motie de basis vormt voor het beleid van Stientje van Veldhoven, de staatssecretaris die officieel besluit om per 1 juli 2021 statiegeld op kleine plastic flesjes verplicht te stellen.

Vier jaar na mijn recordpoging is plasticsoep hot en trending. Geen zichzelf respecterend bedrijf dat niet zijn schappen doorlicht op recyclebaarheid of alternatief materiaal. Statiegeld op plastic flesjes is vandaag niet meer dan vanzelfsprekend. De aanzwellende golf begint om te slaan. Het echte surfen kan beginnen. ●

Foto: Josje Deekens

Retouradres:
Postbus 93514, 2509 AM Den Haag

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

